

Biserica de lemn din localitatea clujeană Bălcești

Consuela
Bendea,
consultant artistic
CJCPCT Cluj

Unul din monumentele religioase de lemn clujene cu o deosebită valoare istorică și artistică este biserica de lemn din Bălcești, comuna Căpușu Mare. Lăcașul, având hramul „Înălțarea Sfintei Cruci”, se găsește pe Lista Monumentelor Istorice cu codul CJ-II-m-B-07527, unde a fost încadrat abia prin 1990, după demersurile și insistențele unor cercetători care în anii '80 i-au intuit elementele de valoare, ascunse sub haina mai nouă, nepotrivită, de tablă și tencuială.

Istoric

Edificiul a fost ridicat în 1751 în Mănăsturul Românesc, azi Mănăstireni, conform valoroasei pisanii încrustată în lemnul ancadramentului intrării. Fiind însăși actul de naștere al edificiului, pisania ne oferă informații importante: „ctitorii domnia sa Dobra Pătru si Bu(rca)Vese și cu ajutorul Toader ... Ignat..... Colde Vesa. Meșter mare Tat Ion, Tat Mihaiu Todor. Anii Domnului 1751, martie, 1 zi. Scris Popa Todor”.

Lăcașul este apoi strămutat în 1933 în Bălcești și, deși unele surse bibliografice amintesc anul 1936 pentru această operațiune, traforajul de pe frontonul pridvorului susține prima variantă. Biserica de lemn din Bălcești este astfel unul din cele mai recente exemple dintr-un șir lung de biserici călătoare clujene. Fenomenul mutării unor biserici de lemn vechi dintr-un sat în altul, prin vânzare, donație sau mai recent prin transfer, este întâlnit pe tot parcursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea în spațiul clujean, ca de altfel în întreaga Transilvanie. Avântul economic cunoscut de unele obști sătești în secolul al XIX-lea, dar și creșterea numărului credincioșilor explică nevoia unor sate de a-și înlocui vechea biserică de lemn cu una mai mare sau chiar cu una de zid, vechile monumente ajungând astfel în sate mai mici sau mai sărace.

Dacă în 1751, la ridicarea bisericii, a trudit un meșter local (din satul alăturat Ardeova) apreciat ca „mare meșter” de contemporanii săi, strămutarea o datorăm unui alt cunoscut meșter, Ghiuri Mămăligă, din Mănăstireni. Alături de echipa sa, acesta din urmă a împodobit frontoanele a numeroase case din zonă, dar a

contribuit și la mutarea unor biserici de lemn dintr-un sat în altul. Dezmembrarea unui edificiu de lemn spre mutare era un proces complex și anevoios, ce putea fi realizat doar de cei specializați. Astfel, informația despre Ghiuri Mămăligă este prețioasă, întrucât este rară, căci despre meșterii constructori ai bisericilor de lemn vechi știm puține, iar despre cei ce s-au nevoit a le muta știm și mai puține.

Iată că în perioada interbelică, mai existau comunități mici fără biserică, precum în Bălcești, care până acum 100 de ani, era doar un cătun al satului Dângăul Mare. Neavând lăcaș de cult, ci doar o clopotniță, credincioșii erau nevoiți să meargă la slujbă doi kilometri în satul alăturat, astfel că trebuie să se fi bucurat tare mult când s-au văzut și ei cu biserică, mai ales că nu era una modestă ca înfățișare.

Cu impunătorul său turn clopotniță împodobit cu patru turnulețe fială, cu interesantele console cioplite în forma capetelor de cal și cu elaboratul ancadrament al intrării, această biserică reprezintă un exemplu valoros, specific pentru zona în care a fost ridicat.

Arhitectura

Bârnelle de stejar au fost îmbinate în cheotoare, formând un plan dreptunghiular unitar pentru pronaos și naos, completat de altarul pentagonal, care are pereții retrași. Încheierea bânelor tălpii în coadă de rândunică, este singurul indiciu asupra tipului de cheotoare folosit de meșteri, din cauza plăcerii la exterior cu șindrilă și tencuirea interiorului.

Fundația de piatră foarte înaltă și pridvorul tip portic, îngust, de pe latura vestică datează din momentul strămutării. Tavanul pronaosul susține stâlpii care formează scheletul turnului clopotniță. Impresionând prin robustețe, în detrimentul înălțimii și prin prezența celor patru turnulețe din colțuri, copii ale celui mamă, turnul bisericii din Bălcești se încadrează tipologiei clopotnițelor de biserică din zona Dealurilor Dângăului și a Călatei. Galeria este deschisă, având câte trei arcade semicirculare pe o latură, marcate prin lobi pe contrafișe, iar deasupra un coif octogonal pe bază pătrată.

Acoperișul din șindrilă este unitar pentru pronaos și naos, însă separat pentru altar. În interior, naosul are bolta

semicilindrică ridicată direct de pe pereți. În partea vestică a naosului a fost ridicat un cor, probabil în același moment cu desființarea peretelui despărțitor dintre naos și pronaos.

Iconostasul, cu cele trei intrări, a fost zidit și el, nepermițând evaluarea aspectului său original. O fereastră mică din axul absidei altarului este unul din elementele arhaice ce amintește de înfățișarea de început a lăcașului. În rest interiorul nu mai păstrează atmosfera specifică.

Decorul sculptat

Singular în peisajul ancadramentelor bisericilor de lemn clujene, portalul de la Bălcești este bogat decorat prin incizie, individualizându-se prin registre verticale unde alternează bogate vrejuri vegetale cu funia răsucită, mărginite de motivul valului pe latura interioară. Compoziția, acoperind întreaga suprafață a ușorilor lați, pornește din câte o mare rozetă de tip floral, fără brațe, dublu circumscrisă unui cerc în torsadă și unuia format din striatii. Pe lintelul ancadramentului, locul vrejurilor este luat de valoroasa inscripție în chirilică amintită deja.

Meșterul s-a oprit și asupra consolelor de sub streășină, care au primit profilul unor capete de cal. Calul are o simbolică legată de protecție, el veghează, dar poate fi și purtător deopotrivă al vieții și al morții.

În interior, arcul dublou de pe bolta naosului este încă o dovadă a talentului acestui meșter care și-a manifestat talentul pentru împodobi cel mai prețios edificiu pentru orice comunitate sătească.

Patrimoniul

O dovadă a bunăstării pe care comunitatea din Mănăstireni o avea și în trecut este bogata colecție de icoane pictate pe lemn pe care edificiul le-a deținut până în momentul strămutării. Icoanele și ușile împărătești, datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, au rămas în proprietatea celor din Mănăstireni, fiind păstrate în biserica actuală de zid, ridicată în 1925. Printre ele se află și cele câteva icoane, împărătești, nesemnate dar atribuite lui Simion Silaghi Sălăgeanu, prezent aici în preajma anului 1776: Adormirea Maicii Domnului, Soborul Sfinților Arhangheli, Schimbarea la față sau Botezul Domnului. Pe ultima s-a păstrat inscripția:

„Aceste sfinte 4 icoane s-au făcut în zilele acestor oameni scriși, din cheltuială a clejii și s-au făcut în casa lui Condor Ioan, fiind curator Groză Ioan, Roca Ioan, Colde Ștefan, Zirbo Gavril, împreună cu toți sătenii. An 1776”.

La Bălcești se păstrează însă adus un dulap pentru cărți liturgice, pictat cu motive florale, datat prin inscripție în chirilică: „1776. Acest cărturaliu l-au făcut Zirbo Ștefan ca să fie pomană viilor și morților”, astfel de exemple fiind mai rar păstrate în zilele noastre. Patrimoniul este întregit de câteva icoane pictate pe sticlă aparținând școlii de la Nicula, prezentând teme precum: Sfinții Împărați Constantin și Elena sau Sfântul Nicolae.

Observăm, așadar, că după efortul financiar al ridicării lăcașului, au trecut 15 ani până când cei mai înstăriți ai satului au reușit să comande o parte din prețioasele obiecte necesare unui loc de închinare.

Starea de conservare

În momentul strămutării din 1933, dar și ulterior, au fost aduse alte modificări edificiului, pe lângă amplasarea pe baza înaltă și adăugarea pridvorul, intervenții deja menționate. Astfel, interiorul a fost tencuit

și văruiți, iar pereții exteriori au fost placați cu șindrilă. Acest obicei al meșterilor de la munte de a proteja pereții caselor a fost împrumutat unor edificii religioase de lemn, exemplul de la Bălcești adăugându-se și altora, precum cele de la Dângăul Mare sau Ciuleni.

În 1976, la acoperiș și turn s-a aplicat tablă, care a fost însă recent înlăturată, redându-se astfel aspectul original cu șindrilă. Necesară ar fi și înlăturarea vopselei de pe valorosul ancadrament al intrării.

Părintele paroh Mihai Gocan oficiază frecvent slujba în Bălcești, deoarece monumentul din lemn continuă să fie singurul lăcaș unde credincioșii ortodocși se pot închina.